

LES POSSIBILITATS DEL CINEMA EN LA TRANSFERÈNCIA DEL CONEIXEMENT DINS DEL SECTOR AGRARI

EDUARD JOSEP CHIFRÉ I PETIT

DEPARTAMENT D'AGRICULTURA, ALIMENTACIÓ I ACCIÓ RURAL

jchifre@gencat.cat

Resum

L'estudi de les problemàtiques relacionades amb el sector agrari, com ara el problema de l'aigua, la situació del camp després de la Guerra Civil, les plagues, la globalització, el canvi climàtic, etc., poden ser difoses amb el suport de diverses eines didàctiques, entre les quals el cinema en pot ser una de molt important.

En aquest assaig es proposen diverses pel·lícules i documentals per a ser utilitzats (complint sempre la normativa legal) en l'estudi de les temàtiques relacionades amb el camp. Així mitjançant el treball de films com, per exemple, *The Grapes of Wrath* ('El raïm de la ira'), de John Ford (1940), *Bienvenido Mr. Marshall*, de Luís G. Berlanga (1952), *Los Santos inocentes*, de Mario Camus (1984), *The river* ('El riu'), de Mark Rydell (1984), i *An inconvenient truth* ('Una veritat incòmoda'), de Davis Guggenheim i Al Gore (2006), s'ofereix una eina didàctica per transmetre el coneixement de les temàtiques agràries.

1. Introducció

El cinema és una eina didàctica que ofereix moltes possibilitats com a suport de la transferència del coneixement de temàtiques relaciona-

des amb el sector agrari. Així, problemàtiques com la manca d'aigua, el fenomen de la globalització, el canvi climàtic, etc., poden ser tractades en qualsevol branca de l'ensenyament (secundari, professional, universitari, reciclatge, formació permanent, etc.) amb l'ajut del cinema.

En aquest assaig analitzaré les possibilitats que diverses pel·lícules i documentals ofereixen per a ser utilitzades com a eina didàctica de suport en la difusió del coneixement agrari.

2. El camp durant el franquisme

Per il·lustrar la situació del camp durant aquest període analitzaré dues pel·lícules, *Bienvenido Mr. Marshall* i *Los Santos Inocentes*.

Bienvenido Mr. Marshall és una pel·lícula dirigida per Luís G. Berlanga el 1952 i protagonitzada per José Isbert, Manolo Moran i Lolita Sevilla. És una sàtira sobre el Pla Marshall. En la pel·lícula es posa de manifest com els diners del Pla Marshall van passar de llarg per l'Espanya franquista. Temàtiques com el Pla Marshall, *les forces vives* en el món rural, la pobresa i l'endarreriment del camp espanyol, vistes a través del poble Villar del Río, es poden treballar utilitzant aquesta pel·lícula com a suport.

El film de 1984 *Los Santos Inocentes*, de Mario Camus, amb Alfredo Landa i Francisco Rabal en els papers principals, narra les vivències d'una família de camperols d'un *cortijo* durant el franquisme. Aspectes com el caciquisme, la subordinació absoluta del camperol al seu amo, la pobresa, els latifundis i el paper de l'Església en el franquisme, es poden estudiar amb l'ajut d'aquesta cinta.

La situació del camp que mostren aquestes dues pel·lícules, la podem comparar amb la que ens ensenya el film de Florian Rey, *La aldea maldita* (1929). Es tracta d'una pel·lícula muda, protagonitzada per Modesto Rivas, Carmen Viance i Pedro Larrañaga. En aquesta obra cinematogràfica queda molt ben exposada la situació del camp a l'Estat espanyol al final de la dècada dels anys vint del segle passat, la qual no és gaire diferent de la que reflecteixen els films de Berlanga i Camus, esmentats anteriorment. Aquest cinta se centra en les penalitats que sofreixen la gent d'un poble de Castella, Luján, anomenat *Poble Maleït* perquè els seus habitants durant tres anys consecutius han perdut les collites per les inclemències del temps. Temes com la misèria, l'emigració, els cacics, l'honor fins i tot a costa de la fam, la pèrdua de collites pel mal temps, etc., es poden analitzar a partir d'aquesta pel·lícula.

3. Conflictes entre grans i petits propietaris de terres

Dins de l'apartat de les pel·lícules que narren històries de confrontació entre grans terratinents i petits propietaris de terres comentaré *Comes a horseman* ('Arriba un genet lliure i salvatge') i *The river* ('El riu').

En el cas de *Comes a horseman* es tracta d'una pel·lícula dirigida el 1978 per Alan J. Pakula i interpretada en els papers principals per Jane Fonda, James Caan i Jason Robards.

El film narra l'enfrontament d'un gran terratinent (Jason Robards) i una companyia petroliera amb una petita propietària (Jane Fonda), la qual rep l'ajut d'un altre petit propietari, interpretat per James Caan. Aquesta cinta permet treballar temes com l'enfrontament entre grans propietaris rurals i petits propietaris, la vida al camp i el progrés tecnològic, l'amor per la terra, les estampides, fer-se vell al camp, la problemàtica de l'aigua al món rural, l'impacte de les extraccions petrolieres en el medi ambient, el paper dels bancs en els àmbits agraris, etc.

The river és una pel·lícula dirigida el 1984 per Mark Rydell i protagonitzada per Mel Gibson i Sissy Spacek. El film mostra la disputa entre petits ranxers i un gran propietari que els vol prendre les terres per aconseguir aigua i fer una gran central hidroelèctrica. La cinta ens permet treballar, a més dels enfrontaments entre grans i petits propietaris de la terra, la problemàtica de l'aigua, la pèrdua de conreus pel desbordament d'un riu, els accidents laborals a la vida rural, els preus de venda de les collites, l'explotació dels petits propietaris per part dels grans terratinents, l'aprofitament de les desgràcies alienes per aquells que no tenen escrúpols, la unió dels petits ranxers per a fer front als grans posseïdors de la terra, el comportament dels bancs en situacions de necessitat, etc.

4. Enfrontaments entre els camperols i els amos de la terra

Esmentaré aquí *Novecento*, de Bernardo Bertolucci. És una cinta de 1975, protagonitzada en els seus papers principals per Burt Lancaster, Robert de Niro, Gerard Depardieu, Stefania Sandrelli i Donald Sutherland, la qual es va projectar en dues parts per la seva llarga durada. El film ens mostra els conflictes entre els camperols i els seus patrons a la Itàlia del període comprès entre els primers anys del segle xx i el final de la Segona Guerra Mundial. Temàtiques com l'explotació dels camperols pels amos de la terra, el comunisme, el socialisme, el feixisme, les primeres vagues camperoles, la repressió dels pagesos, la fam, l'ús de la droga per part dels rics, etc., es poden treballar utilitzant aquest film com a suport.

5. Els camperols i la guerra

Quant a pel·lícules que narren les peripècies que sofreixen els camperols en temps de guerra assenyalaré *The last valley* ('La darrera vall'), film dirigit per James Clavell el 1970 amb Michael Caine, Omar Sharif, Florinda Bolkan, Nigel Davenport i Per Oscarsson en els papers principals. La cinta mostra els efectes de la guerra dels Trenta Anys entre catòlics i protestants, en un petit poble que avui és d'Alemanya. Aquesta cinta ens permet treballar temàtiques com la situació del camp en temps de guerra, la pesta, la mort, la fam, les guerres de religió, la bruixeria, el fanatisme religiós, etc.

6. Plantacions a l'Àfrica

La vida a les granges situades a l'Àfrica també ha estat tractada en el cinema en diverses pel·lícules, entre les quals destacaré tres que desenvolupen la seva acció a Kènia. Es tracta

d'*Out of Africa* ('Memòries d'Àfrica'), *I dreamed of Africa* ('Vaig somniar amb Àfrica') i *Nirgendwo in Afrika* ('En un lloc d'Àfrica').

Out of Africa, dirigida per Sydney Pollack el 1985, és la més coneguda de les tres pel·lícules esmentades. Narra les vivències de l'escriptora danesa Karen Blixen (Meryl Streep al film), en una granja de Kènia, i la seva relació amb el caçador Denys Finch (Robert Redford). Temes com el colonialisme, la pèrdua de collites, les malalties, les caceres o la vida dels nadius, els podem treballar amb aquesta cinta.

I dreamed of Africa és un film realitzat l'any 2000 per Hugh Hudson amb Kim Basinger i Vincent Pérez en els papers principals. La pel·lícula descriu les vicissituds, en una plantació de Kènia, de la parella protagonista, la qual prèviament ha deixat la seva vida en una ciutat d'Itàlia per anar a viure a Kènia. El film ens permet treballar temes com el canvi de vida de la ciutat al camp, el problema de la manca d'aigua, les malalties dels animals i dels humans a l'Àfrica, la manca de metges i d'escoles en el camp, els caçadors furtius, la convivència amb els nadius, les tempestes, etc.

Nirgendwo in Afrika és una pel·lícula de 2001 dirigida per Caroline Link, protagonitzada per Juliane Köhler i Merab Ninidze. Aquesta cinta descriu la fugida de l'Alemanya nazi d'un matrimoni jueu que es refugia a Kènia treballant com encarregats d'una granja. Temàtiques com el colonialisme, el pas de la vida a la ciutat a la del camp, les plagues, la fam i la manca d'aigua, es poden estudiar utilitzant aquest film com a suport didàctic.

7. Granges de cavalls

Amb relació a les pel·lícules que centren la trama en granges en les quals els cavalls tenen un paper principal parlaré de *The horse whisperer* ('L'home que parlava en veu baixa als cavalls') i *My friend Flicka* ('El meu amic Flicka').

The horse whisperer és un film dirigit per Robert Redford el 1998 i protagonitzada per ell mateix, Kristin Scott Thomas, Sam Neill i Dianne Wiest. En la pel·lícula una nena té un accident amb el seu cavall en ser atropellats per un camió. La nena perd una cama i el cavall pateix greus ferides. Gràcies a la feina d'un ranxer de Montana, especialitzat a treballar amb cavalls, interpretat per Robert Redford, el cavall es recupera i la nena aconsegueix superar el trauma de l'accident. Aquesta pel·lícula ens permet treballar aspectes com la vida en un ranxo, la cria i la cura dels cavalls, la paciència, la força de voluntat que cal per a superar les adversitats, la perseverança, el treball dels nens en un ranxo, el respecte pels animals i la natura, la disjuntiva entre la vida a la ciutat i la vida al camp, etc.

Quant a *My friend Flicka*, és una pel·lícula realitzada per Michael Mayer el 2006 i interpretada per Tim McGraw, Alison Lohman, Maria Bello i Jeffrey Nording. La cinta mostra la relació d'una adolescent amb un cavall *mustang* en un ranxo de l'Oest americà, així com la seva passió per la vida de grangera. Amb aquest film podem treballar temàtiques com el respecte pels animals i la natura, el treball amb els cavalls, la disjuntiva entre la feina en un ranxo o anar a la universitat, les dificultats econòmiques d'un ranxer, la terra que passa de pares a fills, etc.

8. Canvi climàtic

En el cas de la problemàtica relacionada amb el canvi climàtic esmentaré el documental *An inconvenient truth* ('Una veritat incòmoda'), dirigit per Davis Guggenheim el 2006 amb Al Gore de protagonista. El documental, guanyador de dos òscars en l'edició de 2006 (Millor Documental i Millor Cançó) ens explica els efectes del canvi climàtic a escala planetària. Dins del tema que ens ocupa aquesta cinta ens permet treballar temàtiques com les sequeres, l'anegament de terres a causa de l'augment del nivell del mar, les variacions dels nivells de pluviositat, les conseqüències dels desviaments dels rius, etc.

Un altre reportatge vinculat amb el canvi climàtic i que podem utilitzar com a suport didàctic de la temàtica que estem tractant és *Els refugiats del planeta blau*, dirigit per Hélène Choquette i Jean Philippe Duval el 2006. La cinta narra les vivències dels refugiats ambientals, és a dir persones que han hagut de marxar del seu lloc d'origen a causa de problemes relacionats amb el medi ambient, molts causats pel canvi climàtic.

9. Plagues

Per tractar la temàtica de les plagues indicaré la pel·lícula *The naked jungle* ('Quan rugeix la marabunda'), dirigida el 1954 per Byron Haskin i protagonitzada per Charlton Heston i Eleanor Parker. La pel·lícula narra com el propietari d'una plantació a l'Amèrica del Sud, interpretat per Charlton Heston i la seva esposa (Eleanor Parker), amb la qual s'ha casat per poders, fan front a una plaga de formigues (marabunda), les quals arrasen tot el que troben al seu davant. Aquesta cinta ens permet treballar a més de la temàtica relacionada amb les plagues, els riscos que comporten els monocultius, la lluita contra les adversitats, el colonialisme, l'explotació dels indígenes, etc.

10. Globalització

Dins de la problemàtica relacionada amb la globalització assenyalaré el documental de 2004 *Mondovino*, de Jonathan Nossiter, el qual narra els efectes del mercat global en el món del vi. Amb el suport d'aquesta cinta es poden treballar, entre d'altres, temàtiques com les denominacions d'origen, les marques, la problemàtica de la utilització de diferents etiquetes per a un mateix vi, el treball dels enòlegs, els efectes de la tecnologia moderna en la producció del vi, com incideix la globalització en el món del vi, els petits productors del vi en contraposició amb els grans productors, el problema dels monopolis en la distribució del vi, etc.

11. Situacions de crisi econòmica

Per tractar temes relacionats amb situacions de crisi en general i del camp en particular esmentaré la pel·lícula de 1940 *The grapes of the wrath* ('El raïm de la ira'), de John Ford, amb Henry Fonda, Jane Darwell i John Carradine de protagonistes. Aquest film mostra la situació existent al camp, en la zona centre dels Estats Units, durant la Depressió del segle

passat en aquell país. Temes com la crisi econòmica al camp, els canvis econòmics, la pèrdua de les terres a mans dels bancs, les migracions a la recerca de feina, la pèrdua de tots els béns, la misèria, la fam, la repressió i l'explotació dels més debils a mans dels més rics, poden ser tractats utilitzant aquesta pel·lícula com a suport didàctic.

12. Comparació entre la vida al camp i la vida a la ciutat en un país de l'Orient

Si volem estudiar les diferències existents entre la vida a la ciutat i la vida al camp podem utilitzar el film *The way home* ('Sang Woo i la seva àvia'), dirigit per Lee Jung-Hyang el 2002. Aquesta cinta narra les vivències d'un nen coreà de ciutat que passa uns dies al camp a casa de la seva àvia. El film ens permet veure com és la vida a la ciutat i al camp en un país com Corea del Sud. La cinta ens mostra com es pot viure amb els pocs recursos amb què compta l'àvia del nen, com són de supèrflues moltes de les comoditats que tenim a la ciutat, el malbaratament de recursos que fem a la ciutat en contraposició amb l'aprofitament màxim que en fan al camp, el respecte per la natura, l'aprofitament de l'aigua, la vida sense electrodomèstics, etc.

13. Cinema per als més petits

Quant al cinema relacionat amb temes rurals dirigit als més petits esmentaré *Kirikou et les bêtes sauvages* ('Kirikú i les bèsties salvatges') i la *Charlotte's web* ('La teranyina de Carlota').

El film *Kirikou et les bêtes sauvages* fou dirigit el 2005 per Bénédicte Galup i Michel Ocelot. Narra la vida d'un nen d'un poblat africà que fa de camperol, de terrissaire i de comerciant, i els seus enfrontaments amb una bruixa que vol fer mal al seu poble. El film permet treballar temàtiques com la importància de l'aigua per a la vida, la vida dels camperols africans, els animals domesticats, etc.

La pel·lícula *Charlotte's web* és una cinta de 2006, de Gary Winick, en la qual l'aranya Charlotte salva un porquet d'una granja, Wilbur, de ser sacrificat. Aquest film ens permet tractar temàtiques com la vida dels animals a les granges, el respecte pels animals en general i pels domèstics en particular, el treball dels grangers, etc. En el doblatge original del film podem escoltar, entre d'altres, les veus de Julia Roberts i Robert Redford.

14. Sèries de televisió

Dins de la temàtica que estem treballant també cal fer esment de sèries de televisió, en les quals la vida rural ha tingut un paper important. En destacaré *Crónicas de un pueblo*, *La barraca*, *Cañas y barro*, *Little house on the prairie* ('La casa de la prada') i alguns episodis de la sèrie *Cuéntame*.

Crónicas de un pueblo és una sèrie d'Antonio Mercero realitzada els primers anys de la dècada dels setanta en la qual es mostraven les virtuts i les excel·lències de la vida rural a

l'Espanya franquista, amb l'acció ubicada en un poble anomenat Puebla Nueva del Rey Sancho. Aquest serial ens permet relacionar el franquisme amb la vida rural i veure com es tractava aquest tema des de la televisió franquista.

El 1978 va triomfar la sèrie de Rafael Romero Marchent, *Cañas y Barro*, basada en la novel·la del mateix títol de Vicente Blasco Ibáñez, que narra la vida en un poble de l'Albufera de València al principi del segle xx. Aquesta sèrie televisiva permet treballar temàtiques com la vida a l'Albufera de València al començament del segle passat, la pesca a l'albufera, el treball al camp, la intolerància, etc.

Leon Klimovsky va realitzar el 1979 la sèrie *La barraca*, també basada en una obra de Vicente Blasco Ibáñez i que a l'igual que *Cañas y barro* també permet estudiar la vida rural a l'Albufera de València. Temàtiques com l'arrendament de les terres, la intolerància, el treball al camp al principi del segle xx, l'explotació dels camperols per part dels amos, etc., es poden estudiar amb el suport didàctic d'aquest serial televisiu.

A la segona meitat dels setanta va tenir molt d'èxit a casa nostra la sèrie *Little house on the prairie* ('La casa de la prada'), de Michael Landon, en la qual se'ns mostrava les peripècies, en moltes ocasions ensucrades, d'una família de grangers, els Ingalls, a l'Oest americà. Temes com el treball al camp, la tasca d'un metge i d'una mestra de poble, o el treball d'un serrador es poden tractar utilitzant aquesta sèrie.

Més recentment cal fer referència a alguns episodis de la sèrie *Cuéntame*, que s'emet per TV1 des de 2001 els quals es poden utilitzar també per a tractar la problemàtica de la vida al camp durant el franquisme (per exemple, les migracions del camp per a fugir de la fam, la vida de la dona a les zones rurals, la comparació entre la vida al camp i en la ciutat, etc.).

15. Centre de Formació i Estudis Agrorurals (CFEA)

Del gran nombre de documentals relacionats amb el món rural que ha fet el Centre de Formació i Estudis Agrorurals del Departament d'Agricultura, Alimentació i Acció Rural de la Generalitat de Catalunya en seleccionaré tres: *Alimentació Ramadera a Catalunya*, *La recirculació en viviers de cultius en contenidors* i *Producció de plantes aromàtiques i medicinals*.

Alimentació Ramadera a Catalunya és un documental de 2003 sobre els pinsos i farratges que consumeixen els animals de granja, ja siguin porcs, vaques, gallines, peixos de piscifactories, etc. A través d'aquesta cinta podem conèixer la indústria de fabricació dels pinsos, la seva composició, el control de qualitat en la producció d'aquests aliments, la importància que tenen en l'economia de casa nostra, les etiquetes identificatives, la seva distribució, etc.

Quant a *La recirculació en viviers de cultius en contenidors* és una cinta de 2005 relacionada amb les plantes ornamentals que es cultiven en contenidors. El documental ens mostra les tècniques de cultiu d'aquestes plantes, l'ús de l'aigua a través de la recirculació, les zones del seu conreu, etc.

El documental, *Producció de plantes aromàtiques i medicinals* (2006), tracta diverses temàtiques relacionades amb aquestes plantes. La cinta ens mostra on es poden trobar aquestes plantes en estat salvatge, de quina manera es poden cultivar, com es fan les collites, la seva comercialització i també la importància que tenen en la diversificació dels conreus. El film també ens ensenya algunes aplicacions relacionades amb aquests vegetals dins l'àmbit culinari, farmacèutic, cosmètic, etc.

16. Conclusió

Aquest assaig vol oferir als docents una eina didàctica de suport per a la transmissió del coneixement agrari. Amb aquesta finalitat s'indiquen en aquest treball pel·lícules, documentals i sèries de televisió que poden ser utilitzats com a suport didàctic (complint sempre amb la normativa legal), per a treballar diverses temàtiques relacionades amb el món rural. Cal remarcar, però, que han de ser els docents de cada nivell formatiu (secundària, batxillerat, formació professional, universitat, reciclatge, formació permanent, etc.), els qui han de valorar aquesta proposta i escollir, si escau, quin audiovisual dels proposats s'adapta millor als seus alumnes i als ensenyaments que imparteixen.

Bibliografia

AGUILERA, CRISTIAN; DIAS, N. (1999), *Los actores de los Óscar del siglo xx*, Barcelona, Editorial 2001.

CAPARRÓS LERA, J. M. (1997), *100 Películas sobre historia contemporánea*, Madrid, Alianza Editorial.

CAPARRÓS LERA, J. M. (1999), *Historia crítica del cine español*, Barcelona, Ariel Historia.

HUESO, Á. L. (1998), *El cine y el siglo xx*, Barcelona, Ariel Historia.